

Pro memoria

ROLANDAS PAVILIONIS (1944–2006)

2006 metų gegužės 10 dieną mirė 61 metų amžiaus logikas, kalbos filosofas ir lingvistas Rolandas Pavilionis. Jis buvo vienas iš ryškiausių ir aktyviausių Lietuvos filosofų, ypač aštuntajame ir devintajame praėjusio amžiaus dešimtmėčiuose.

R. Pavilionis gimė Šiauliuose, Vilniaus universitete studijavo užsienio kalbas. Sovietinėje kariuomenėje susidomėjo šiuolaikinės logikos ir kalbos filosofijos problemomis ir paskyrė joms savo akademinę karjerą. 1971 metais Ukrainos mokslų akademijoje apsigynė daktaro disertaciją „Filosofinė natūraliosios kalbos semantikos ir sintaksės santykio analizė“. Pradėjo dirbti Vilniaus universitete, kur įgijo habilituoto logikos daktaro laipsnį (1981), tapo profesoriumi, naujos įkurtos Filosofijos istorijos ir logikos katedros vedėju (1982–1988). 1990–2000 metais buvo Vilniaus universiteto rektoriumi. R. Pavilionis kandidatavo Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimuose (1997), buvo išrinktas Lietuvos Respublikos Seimo (2000–2004) ir Europos Parlamento (2004–2006) nariu. Jis buvo Lietuvos mokslų akademijos, Tarptautinės filosofijos akademijos, Europos menų ir mokslų akademijos narys.

R. Pavilionio akademinuose raštuose aiškiai matomas idėjų tęstinumas. Jaunystėje suformuluotos pagrindinės idėjos išsamiai ir sistemiškai buvo išdėstytos knygoje „Kalba. Logika. Filosofija“ (1981). Ši knyga buvo pertvar-

kyta ir išleista rusų kalba pavadinimu „Prasmės problema“ (1983). Knygos papildyta versija buvo išversta į anglų kalbą ir išleista pavadinimu „Prasmė ir konceptualinės sistemos“ (1990). Šiose knygose R. Pavilionis pristato konceptualinių sistemų hipotezę. Hipotezė turi padėti sukurti semantinių tyrimų programą, turinčią atskleisti tiek kalbinių, tiek nekalbinių pasaulio pažinimo veiksmų vaidmenį ir ryšį. Prasmės problemą R. Pavilionis siekė išspręsti kalbos supratimą nulemiančias bendrybes laikydamas natūralios kalbos vartotojų konceptualinių sistemų struktūriniais elementais, neredukuojamais į kalbos semantiką. Teigiama, kad konceptualinė sistema susiformuoja priežastiniu požiūriu nepriklausomai nuo kalbos (t. y. individas pradeda formuoti pasaulio konceptualinę sistemą prieš išmokdamas kalbą), o tolesnį jos formavimąsi daugiausia nulemia kalba. Daug dėmesio skiriama a) tęstinumo principui, pagal kurį konceptualinės sistemos konceptai yra naujų konceptų konstravimo pagrindas, b) kalbinių išraiškų, kaip jų interpretavimo konkrečioje konceptualinėje sistemoje, supratimui ir c) kalbinės išraiškos vartojimo konteksto sampratai išplėsti, o tai leidžia peržengti skirtį tarp semantikos ir pragmatikos.

Paskutinioji R. Pavilionio knyga „Prasmė ir tapatumas“ (2005) yra tiek ženklus nutolimas nuo ankstesnių idėjų, tiek jų tęsimas.

damas kalbinių išraiškų prasmės problemą su žmogiškojo gyvenimo prasmės problema R. Pavilionis leidžia naujoje šviesoje išvysti tiek pagrindinius savo konceptualinių sistemų teorijos aspektus, tiek asmens tapatybės problemą.

R. Pavilionis į lietuvių kalbą vertė Henry

David Thoreau, Algirdo Juliaus Greimo (1977–1978 R. Pavilionis stažavo pas A. J. Greimą Paryžiuje) ir Ludwigo Wittgensteino („Loginių-filosofinių traktatą“ ir „Filosofinius tyrinėjimus“) veikalus.

*Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto
Filosofijos ir Filosofijos istorijos ir logikos
katedros*

ROLANDAS PAVILIONIS (1944–2006)

Logician, philosopher of language and linguist Rolandas Pavilionis had died, aged 61, on the 10th of May, 2006. He was one of the most distinguished and active Lithuanian philosophers, especially during the 1970's and 1980's.

Born in Šiauliai, Lithuania, Pavilionis initially studied foreign languages in Vilnius University. In his early twenties he was introduced to problems of modern logic and philosophy of language and these problems occupied his mind for years to come. In 1971 Pavilionis obtained doctorate from the Ukrainian Academy of Sciences on the philosophical analysis of the relationship between semantics and syntax in natural languages. He joined faculty at Vilnius University where he obtained his second doctorate in philosophy of language and logic (1981) and became the head (1982–1988) of newly established department of History of Philosophy and Logic. In 1990–2000 Pavilionis was a rector of Vilnius University. His political career includes participation in presidential election (1997); serving as a Member of the Lithuanian Parliament (2000–2004) and a Member of the European Parliament (2004–2006). He was a member of Lithuanian Academy of Sciences, International Academy of Philosophy, European Academy of Arts and Sciences.

There is a clear continuity of thought in writings of Pavilionis during his academic career. His main ideas were conceived early in life and received a thorough and systematic treatment in a book „Language. Logic. Philosophy.“ (1981, in Lithuanian). This book was updated and published in Russian as „The Problem of Meaning“ (1983). Revised edition of the latter was translated into English as „Meaning and Conceptual Systems“ (1990). In these books Pavilionis presents a hypothesis of conceptual systems. This hypothesis should help to develop a programme of semantic studies that should disclose the role and the interrelations both of linguistic and nonlinguistic factors in cognizing the world. Pavilionis attempts to solve the problem of meaning by considering the universals characterizing the understanding of language to be ingredients in the structure of conceptual systems of natural language speakers, irreducible to the semantics of language. Conceptual system is thought to arise causally independently of language (that is individual starts to form a conceptual system of the world before language is introduced to him or acquired by him) and to be essentially, though not exclusively, determined by language in its further construction. Much emphasis is put on (a)

continuity principle according to which concepts of conceptual system serve as a basis for constructing new concepts; (b) understanding of linguistic expressions as their interpretation in a definite conceptual system; and (c) extending the notion of the context of use of a linguistic expression thus bridging a gap between semantics and pragmatics.

Pavilionis' last book „Meaning and Identity“ (2005, in Lithuanian) marks both a significant departure from and continuation of his former ideas. By connecting the problem of meaning of linguistic expressions with the problem of meaning of human life Pavilionis sheds new light both on the main facets of his theory

of conceptual systems and on the problem of personal identity.

Pavilionis has also translated works by Henry David Thoreau, Algirdas Julius Greimas (in 1977–1978 Pavilionis was a fellow under him in Paris), and Ludwig Wittgenstein („Tractatus Logico-Philosophicus“ and „Philosophical Investigations“) into Lithuanian.

Professor Pavilionis is survived by his wife Marija Aušrinė and two sons.

*Department of Philosophy
Department of History of Philosophy
and Logic
Faculty of Philosophy Vilnius University*

R. Pavilionis: rinktinė bibliografija / Selected Bibliography

Knygos / Books

1975. *Язык и логика, Ч. 1. Формализация естественного языка в терминах исчисления высказываний и исчисления предикатов первой степени.* Вильнюс: Вильнюсский госуниверситет им. В. Капсукаса.

1981. *Kalba. Logika. Filosofija. (Šiuolaikinių loginių-filosofinių kalbos koncepcijų analizė).* Vilnius: Mintis.

1983. *Проблема смысла: современный логико-философский анализ языка.* Москва: Мысль.

1990. *Meaning and Conceptual Systems.* Moscow: Progress Publishers.

2005. *Prasmė ir tapatumas, arba Kelionė į save.* Vilnius: Mokslo tyros institutas.

Straipsniai / Academic Papers

1970. „Mašininio vertimo galimybės“, *Problemos*, 6 (1), p. 76–85.

1970. „Kalba kaip filosofinės analizės objektas“, *Problemos*, 6 (2), p. 39–48.

1973. „H. D. Toro ir asmenybės apsisprendimas“, *Problemos*, 12 (2), p. 40–49.

1973. „Kalbos elementų klasifikacija ir semantika“, *Kalbotyra*, 24 (3), p. 35–42.

1974. „Apie semantikos ribas“, *Kalbotyra*, 25 (1), p. 99–105.

1974. „Kritinė L. Vitgenšteino filosofija“, in: Genzelis, B. (sud.), *Filosofijos istorijos chrestomatija: XIX ir XX amžių Vakarų Europos ir Amerikos filosofija.* Vilnius: Mintis, p. 271–280.

1974. „Sistėmingumo problema kalbos filosofijoje“, *Problemos*, 14 (2), p. 63–70.

1974. „Начертания анализа смысла как непрерывного невербального конструкта“, in *Методологические проблемы науки*, No. 2, Новосибирск, p. 174–180.

1975. „Apie logiškumo kriterijų“, *Problemos*, 16 (2), p. 71–73.

1975. „On „the Global“ Conception of Meaning“, *Kalbotyra*, 26 (3), p. 27–34.
1976. „Logika ir šių laikų lingvistika“, *Problemos*, 18 (2), p. 41–46.
1976. „On the Proper Domain of Semantics“, *Kalbotyra*, 27 (3), p. 49–55.
1976. „Философия языка: проблема смысла“, *Вопросы философии*, No. 3, p. 106–112.
1976. „Статус смысла в естественном языке“, in *Методологические проблемы анализа языка*. Ереван, p. 99–109.
1978. „Связь логического и онтологического в некоторых теориях семантики естественного языка“, in *Логика и онтология*. Москва, p. 53–73.
1981. „Философия языка: проблема анализа предложений мнения“, *Вопросы философии*, No. 10, p. 33–46.
1982. „Логико-методологические проблемы анализа языка: семантика и прагматика“, *Вопросы философии*, No. 11, p. 82–91.
1983. „Conceptual Systems, Belief and Knowledge“, in Parret, H. (ed.), *On Believing: Epistemological and Semiotic Approaches*. Berlin-N.Y.: Walter de Gruyter, p. 229–236.
1983. „Conceptual Systems, Language and Reality“, *Ученые записи Тартуского Государственного университета*, вып. 654, p. 25–38.
1984. „Смысл как часть концептуальной системы“, *Общественные науки*, No. 2, p. 101–115.
1985. „On Meaning and Understanding“, in Holström, G., Jones, A. (eds.), *Action, Logic and Social Theory (Acta Philosophica Fennica 38)*. Helsinki, p. 213–246.
1986. „Язык, смысл, понимание“, in Р. Павилёнис (sud.), *Язык. Наука. Философия*. Vilnius, 240–263.
1988. „On Intentionality and Intensionality of Human Understanding“, in V. Lazutka (ed.) *The Philosophical Understanding of Human Beings*. Vilnius, p. 97–105.
1989. „Algirdas J. Greimas ir jo semiotika“, in: A. J. Greimas, *Semiotika: Darbų rinktinė*, R. Pavilionis (sud.). Vilnius: Mintis, p. 8–39.
1995. „Liudvigas Vitgenšteinas ir jo kalbos filosofija“, in Liudvigas Vitgenšteinas, *Rinktiniai raštai*, R. Pavilionis (sud.). Vilnius: Mintis.
2005. „On the Meaning, or SECRET of „I““, *News and Views*, 2005, 4. (International Academy for Philosophy, Series: *News, Views, and Reviews*. Brutian, G., Davidson, D. Et al. (eds.), Yerevan-Athens-Berkeley).

Parengė Vilius Dranseika